İSTANBUL UNIVERSITY PRESS

Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi
Studien zur deutschen Sprache und Literatur,
SDSL 2025, 54: 92–120

https://doi.org/10.26650/sdsl2025-1674468

Başvuru | Submitted 11.04.2025
Revizyon Talebi | Revision Requested 18.08.2025
Son Revizyon | Last Revision Received 29.08.2025
Kabul | Accepted 02.09.2025

Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi
Studien zur deutschen Sprache und Literatur

Araştırma Makalesi | Research Article

Açık Erişim | Open Access

Shakespeare'in İzinde: Shakespeare'in Alman Edebiyatı ve Goethe'ye Etkisi

In the Footsteps of Shakespeare: Shakespeare's Influence on German Literature and Goethe

Mediha Göbenli [1]

[1] Yeditepe University, Faculty of Arts and Science, Department of English Language and Literature, Istanbul, Türkiye

Öz

Shakespeare ve eserleri, 18. yüzyılın ortalarından itibaren Alman edebiyatçılarının ilgisini çekmiştir. Bu ilginin nedenleri yalnızca Shakespeare'in dramatik yapısı, karakter derinliği ve ele aldığı evrensel temalar gibi sanatsal nedenler değildir. Tüm bunların yanında tarihsel ve kültürel bağlamı da önemlidir. Bu çalışmada, Almanya'da Shakespeare'in alımlanma süreci ve çeviri çalışmaları kısaca özetlendikten sonra, Goethe'nin Shakespeare'e bakışı ele alınmış ve yalnızca konuşmaları ve yazıları değil, temel eserleri üzerinden de Shakespeare'in etkileri analiz edilmiştir. İncelemenin ortaya koyacağı gibi, Almanya'da Shakespeare'e duyulan ilgi öncelikle Lessing, Herder ve Goethe gibi isimler aracılığıyla olmuştur. Shakespeare'in eserleri sayesinde, Alman edebiyatı Fransız Neoklasik akımının kurallarından kopabilmiştir. Shakespeare'e yönelik ilgi, Sturm und Drang (Fırtına ve Coşku) hareketini aşarak sonraki dönemlerde de yazarların ilgisini çekmeye devam etmiştir. Goethe, yirmili yaşlarında Shakespeare'i okumaya başlamış ve kısa sürede İngiliz oyun yazarı için derin bir hayranlık geliştirmiştir. Shakespeare'in izinden giden Goethe'nin eserlerinde - öncelikle dramatik yapı ve karakter derinliği açısından Shakespeare etkileri belirgin şekilde gözlemlenmektedir. Shakespeare'in eserlerinin geniş bir kitle tarafından anlaşılabilir olması ve her kesime hitap etmesi, Goethe'nin ona hayranlık duymasının başat nedenlerinden biri olmuştur.

Bu çalışmada, Goethe'nin Shakespeare'i alımlama süreci kronolojik bir çerçevede incelenmektedir. İnceleme kapsamında ele alınan eserler şunlardır: *Zum Shakespeare Tag (1771), Shakespeare und kein Ende! (1813), Dichtung und Wahrheit (1811), Götz von Berlichingen (1773), Die Leiden des jungen Werther (1774), Wilhelm Meisters Lehrjahre* (1795) ve *Faust* (1790/1808/18032).

Abstract

Shakespeare and his plays began to attract the attention of German writers in the mid-18th century. This interest was not solely rooted in literary qualities such as innovative dramatic structure, deep

Atıf | Citation: Göbenli, M. (2025). Shakespeare'in izinde: Shakespeare'in Alman edebiyatı ve Goethe'ye etkisi. *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi–Studien zur deutschen Sprache und Literatur*, (54), 92-120. https://doi.org/10.26650/sdsl2025-1674468

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

2025. Göbenli, M.

Sorumlu Yazar | Corresponding author: Mediha Göbenli gobenli@yeditepe.edu.tr

characterization, and exploration of universal themes, but also in the historical and cultural contexts of Germany. After briefly summarizing Shakespeare's translation process in Germany, the study shifts its focus to Goethe's reception of Shakespeare. In addition to examining Goethe's essays and conversations, the article traces Shakespeare's influence in literary works by Goethe. As the analysis demonstrates, Shakespeare's initial popularity in Germany was largely fostered by the contributions of key figures such as Lessing, Herder, and Goethe himself. Through the mediation of Shakespeare, German literature gradually broke free from the rigid constraints of French Neoclassicism. Later, the interest in Shakespeare and his works transcended the Sturm und Drang movement and continued to captivate later generations of writers. Goethe began reading Shakespeare in his twenties, quickly developing a profound admiration for the English dramatist. Shakespeare's impact is visible in Goethe's dramatic structures, his interest in complex and multifaceted characters. Goethe was particularly captivated by the fact that Shakespeare's works addressed people from all social classes.

This study chronologically examines Goethe's reception of Shakespeare through: *Zum Shakespeare Tag (1771), Shakespeare und kein Ende! (1813), Dichtung und Wahrheit (1811), Götz von Berlichingen (1773), Die Leiden des jungen Werther (1774), Wilhelm Meisters Lehrjahre* (1795) and *Faust* (1790/1808/18032).

Anahtar Kelimeler Shakespeare · Goethe · Alman Edebiyatı · Shakespeare Alımlaması · Almanya

Keywords Shakespeare · Goethe · German Literature · Reception of Shakespeare · Germany

Extended Abstract

This article, entitled "In the Footsteps of Shakespeare: Shakespeare's Influence on German Literature and Goethe" aims to analyse the impact of Shakespeare on German literature — specifically on Goethe— and to examine the reception of Shakespeare's work in Germany. Shakespeare is widely regarded as one of the most important figures in world literature, and his works have deeply influenced not only English literature but also other national literatures. In particular, German literature was significantly shaped by Shakespeare's impact, a phenomenon that has inspired numerous studies and interpretations to the present day. This article, presented in Turkish, looks for to fill a gap in the existing scholarship and to enrich the literature on this subject.

Understanding why and how Shakespeare influenced German writers -especially Johann Wolfgang von Goethe- sheds light on his reception process. In this context, one must ask the question: what made Shakespeare "Shakespeare"? Above all, he depicted human life and nature in all their facets (e.g. ambitions, weaknesses, and emotions). His profound understanding of human nature is evident in the way his characters, far from being mere figments of imagination, reflect real people encountered in everyday life. As Herder states, "Shakespeare speaks the language of people of all ages, classes, and races. He is an interpreter in all the languages of nature" (Herder, p. 61). In *Dichtung und Wahrheit* (Poetry and Truth), which recounts the years 1749–1775 of Goethe's life, as well as in his writings on Shakespeare, Goethe repeatedly expressed his admiration for the playwright and emphasized the debt that German writers owed to him.

However, in 18th-century Germany, Shakespeare was celebrated as a genius, with his extraordinary talent seen as the source of his creativity. This perception of Shakespeare as a genius continues until today. However, reducing Shakespeare's legacy solely to that of a genius oversimplifies his influence within modern literary history. As Werner Krauss (1987) emphasizes this view also reduces other writers who are often mentioned alongside Shakespeare, such as Dante, Cervantes, and Goethe, to a narrow frame. But the task of literary history is to demonstrate how literature is interwoven with historical developments. Thus, understanding Shakespeare is not merely a celebration of his success but also an exploration of the depth of his works, his sharp observations of human nature, and the universal themes that have made him a timeless writer.

Goethe began exploring Shakespeare in his twenties and maintained his fascination with Shakespeare throughout his life. Following Shakespeare's footsteps, Goethe's work reflects the influence and the inspiration he received from Shakespeare's work. He was fascinated by Shakespeare's dramatic structure and the depths of his characters, integrating these elements into his own literary world. However, as Goethe matured, his perspective on Shakespeare took a different turn. He made a distinction in his views on theatre and did not consider Shakespeare a true theatrical poet. In his essay "Shakespeare und kein Ende!" (1813), Goethe argued that Shakespeare was a poet but not a poet of theatre. Goethe argued that Shakespeare did not adhere to traditional theatrical rules in his plays, which is why he could not recognize him as a theatre poet. During this period, Goethe developed a deep attachment to Ancient Greek works and embraced the principles of classical theatre. Despite his enduring admiration for Shakespeare, Goethe maintained a critical distance, his classical approach and reverence for Ancient Greek dramatic rules ultimately guided him toward a more traditional theatrical aesthetic.

On the other hand, Goethe's work *Faust*, which he completed shortly before his death, is evidence that he was contradictory in his criticism of Shakespeare's theatrical poetry. Despite naming it a tragedy, he did not consider himself the elements of unity. Indeed Goethe went likewise Shakespeare beyond traditional tragedy, shaped his characters in multiple layers, brought people from different classes together, used different times and places, shaped the plot in multiple layers, etc., which is an indication that Shakespeare's influence on Goethe continued until to his death. In fact, Goethe made the same observation about himself: "Ich bin nicht zum tragischen Dichter geboren, da meine Natur konziliant ist; daher kann der reintragische Fall mich nicht interessieren, welcher eigentlich von Haus aus unversöhnlich sein muss".

Faust is not only the individual tragedy of Dr. Faust, but also a social tragedy: This tragedy is a poetic narrative of human history covering 3000 years of human history (Metscher, 2024, p. 15) with its economic context- the dissolution of feudalism, the Enlightenment, the industrial revolution, the rise of capitalism- and its socio-historical dimension- the transition from magic to science, the rise of the individual and social criticism. By writing *Faust*, a historical German figure, Goethe expressed the "longing for national, political and ideological freedom" (Lukacs, 2011, p. 193) of the entire German society. With this work, Goethe, influenced by Shakespeare, had already earned his place among the masterpieces of world literature.

Giriş

William Shakespeare, dünya edebiyatının temel yapı taşlarından biri olarak kabul edilmekte olup, farklı ulusal edebiyatların şair ve yazarları üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Shakespeare'in Alman edebiyatına etkisi, geçmişten günümüze kadar pek çok çalışmaya konu olmuştur. Bu araştırmayı İngilizce ya da Almanca yerine Türkçe olarak kaleme almamın nedeni, konuyla ilgili Türkçede neredeyse hiç araştırma olmamasıdır.[1] Dolayısıyla bu araştırmanın amacı, kendi dilimizde Shakespeare ve Goethe araştırmasına katkı sağlamakla birlikte konuyla ilgili gelecekteki çalışmaları teşvik etmektir.

Gotthold Ephraim Lessing, Shakespeare'in tiyatrosunu savunduğu ilk yazılarında onu bir "dahi" (Lessing, 1990 [1759], s. 44) olarak tanımlarken, Johann Gottfried Herder "Shakespeare'e Yunanlılardan daha yakınım" (Herder, 2021 [1771], s. 60) diyerek Shakespeare'e duyduğu hayranlığı dile getirmiştir. Johann Wolfgang von Goethe ise Shakespeare'i "babamız ve öğretmenimiz" ("unser Vater und Lehrer") (Goethe, 1998, Cilt 5, s. 523) ve "bizim ata babamız" ("unser Altvater") (Goethe, 1998, Cilt 5, s. 595) olarak nitelendirmiş ve 18 Temmuz 1827'de Johann Peter Eckermann ile yaptığı sohbette Almanların Shakespeare'i İngilizlerden bile daha fazla anlayıp takdir ettiğini belirtmiştir (Eckermann, 2007, s. 252).

Peki, Shakespeare Goethe başta olmak üzere Alman yazarları neden ve nasıl etkilemiştir? Bu soruya yanıt aramak, Shakespeare'in Almanya'daki alımlama sürecini aydınlatacak ve etkisini anlamamıza yardımcı olacaktır. Shakespeare'i Shakespeare yapan temel unsur neydi? O, insan hayatını ve doğasını tüm yönleriyle –hırslar, zaaflar ve duyguları olmak üzere– gerçekçi bir biçimde tasvir etmeyi başarmıştır. Karakterleri yalnızca birer hayal ürünü olmaktan öte, gerçek hayatta da ete kemiğe bürünmüş bireyleri temsil etmektedir. Nitekim Herder, Shakespeare'in herkesin diliyle

[1] Shakespeare ve Goethe ile ilgili Türkçede ulaşabildiğim tek yazı "Shakespeare ve Goethe: Felsefi Bir Bakış Açısı" başlığı altında Doğan Göçmen'e aittir. Ayrıca Uluç Esen'in *Johann Wolfgang von Goethe'nin Faust Adlı Oyununun Çağdaş Bir Meddah Performansı Olarak Uygulanması ve Sahnelenmesi* başlıklı sanatta yeterlilik tezinde Goethe'nin Shakespeare'e duyduğu hayranlığa ve etkisine kısaca değinilmiştir (2017, s. 51-54).

konuştuğunu ve doğanın tüm dillerinde bir yorumcu olduğunu ifade etmiştir (Herder, 2021, s. 61).

Ancak, 18. yüzyıl Almanyası'nda Shakespeare, büyük ölçüde bir "dahi" olarak algılanmış ve onun yarıtıcılığı da bu dâhilik kavramıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu algı edebiyat tarihi içerisinde de günümüze kadar süregelmiştir (Artemel, 1979[2]; Lukacs, 2011, s. 192; Urgan, 1996, s. 27). Shakespeare'i yalnızca bir dahi olarak tanımlayıp ele almak, onun edebi mirası ile beraber edebiyat tarihini dâhilerin tarihine indirgemektedir ki bu, onula birlikte anılan Dante, Cervantes ve Goethe gibi yazarların katkılarını da dâhilerin tarihi olarak dar bir çerçeveye hapsetmek anlamına gelmektedir. Werner Krauss'un da belirttiği gibi, edebiyat tarihinin temel görevi, edebiyatın tarih içinde nasıl sarkıtıldığını ortaya koymaktır (Krauss, 1987, s. 12).

Almanya'daki Tarihsel ve Toplumsal Koşullar

Goethe'nin Shakespeare alımlamasını araştırmaya geçmeden önce, 18. yüzyıl Almanya'sındaki tarihsel ve toplumsal koşullara bakmak, Shakespeare'e duyulan ilgiyi ve onun Almanya'da doldurduğu boşluğu daha iyi kavramamıza yardımcı olacaktır. Almanya'da "modern zamanların başlangıcı ve dönüşüm noktası" olarak 18. yüzyıl görülmektedir (Stephan, 1994, s. 121). 30 yıl savaşlarından sonra Alman İmparatorluğu eski "kutsal Roma" unvanına sahip olmakla beraber, sayısız küçük devletçiklerden oluşmaktaydı. Bu haliyle bir "canavara" benzetilmekte ve modern bir ulus devlet olmaktan çok uzaktı. Ancak feodalizmin bağrında yeni bir sınıf gelişiyordu: ticaret, sanayi kapitalizmi ve bankacılık yoluyla sermaye biriktiren burjuva sınıfı. Burjuvazi, Aydınlanma düşüncesini temel alarak feodal düzene meydan okumaya başlamıştır (Stephan, 1994, s. 122). Immanuel Kant'ın "Aklını kendin kullanma cesaretini göster" (1784) ifadesi (Hilton, 1981, s. 203) bu yeni dönemin temel mottolarından biri haline gelmiştir. Bütün Avrupa ülkelerinde gerçekleşen bu hareket, insan aklına yapılan vurgu ile insan haklarını talep edip dinin hegemonyasını eleştirmekteydi.

[2] "Prof. Artemel looked at Shakespeare both as a genius in himself and also in relation to his age. [...] Shakepeare can speak in so many different ways. She believed that appreciation of Shakespeaere's work was a gift." (Demiralp Laykin, 2022, s. 65).

Almanya'da 17. yüzyılın saray edebiyatı, devlet meseleleri, pastoral çoban hikâyeleri ve kahramanlık romanları gibi dar konu eksenlerine dayanan, halktan kopuk, yapay ve donuk bir yapıya sahipti. 1713 yılında, I. Friedrich Wilhelm'in hükümdarlığa başlamasıyla saray şairlerinin tasarruf tedbirleri kapsamında görevlerine son verilir. Saray edebiyatının sona ermesinin ardından bağımsız edebiyat toplulukları ortaya çıkmış; sanatçıları destekleyen soylu patronların yerini ticari merkezlerde faaliyet gösteren burjuva finansörleri almıştır. Örneğin, Hamburg'da halen varlığını sürdüren Vatansever Topluluğu (Patriotische Gesellschaft, 1765), yazarlara edebi eserler üretmeleri için sipariş vermekteydi. Bu yeni yazarların temel görevi ve hedefi, burjuva yaşamını ve Aydınlanma düşüncesini yüceltmekti. Ancak bu görevin yerine getirilmesi, okuryazar oranının düşük olması ve okuryazar olanların okumalarını genellikle dini metinler ve İncil ile sınırlaması nedeniyle oldukça güçttü (Stephan, 1994, s. 123). Inge Stephan, edebiyatın geniş bir okur kitlesine ve edebi kamuoyuna ulaşmasının zaman alacağını belirtmektedir. Yazarın özgürlüğünü kısıtlayan maddi sıkıntılar ve sansür edebiyatın önünde temel engellerin başında gelmekteydi. Örneğin, Lessing'in dini eleştiriler içeren metinlerinin yayımlanması yasaklanmış; Goethe'nin *Genç Werther'in Acıları* adlı eseri ise Almanya'nın bazı bölgelerinde sansürle karşılaşmıştır. Fakat zorluklara rağmen 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni bir edebiyat piyasası ortaya çıkmıştır. Stephan'a göre bunun göstergelerinden biri, yıllık basılan kitap sayısının artışıdır: "1740 ile 1800 yılları arasında yıllık üretilen kitap sayısı 755'ten 2569'a yükselmiştir. Bu artışta özellikle edebi eserlerin (Güzel Edebiyat) büyük payı bulunmaktadır" (Stephan, 1994, s. 126).

Saray edebiyatının sona ermesinin ardından, Aydınlanma ile birlikte, insan aklı ve hümanizmi temel alan yeni bir edebiyat anlayışı ortaya çıkmıştır. Alman edebiyat tarihinde Johann Christoph Gottsched, her ne kadar Shakespeare'in eserlerini Aristoteles'in birlik öğelerini gözetmediği gerekçesiyle eleştirmiş olsa da yeni edebi yönelimin başlatılmasında ve yol gösterici konumda önemli bir isim olarak tarihe geçmiştir (Stephan, 1994, s. 129). Aristoteles'in üç birlik öğesi (zaman, mekân, eylem) Gottsched için vazgeçilmez ilkeler arasındaydı. Gottsched, Shakespeare'in eserlerini, Aristoteles'in kurallarını göz ardı ettiği ve türler arasında harmanlama yaptığı gerekçesiyle eleştirmiştir (Theisen, 2006, s. 506). Buna karşılık, Schlegel ve

Lessing, Shakespeare'in eserlerinin Alman tiyatrosunun gelişimine katkıda bulunacağını savunarak tartışmaya dâhil olmuşlardır. Bu yazarlar, dramatik birlik öğelerinin gözetilmesinden ziyade güçlü karakter yaratımının önemine vurgu yapmaktaydırlar. Lessing, 16 Şubat 1759 tarihli (*17. Literaturbrief*) yazısında Gottsched'in Fransız neoklasik tiyatrosunu savunmasını sert bir dille eleştirmiş; Shakespeare'in eserleri Almancaya çevrilseydi, Alman izleyicisinin Racine ve Corneille'den ziyade Shakespeare'den daha fazla keyif alacağını ve Shakespeare'in, Corneille'den daha büyük bir şair olduğunu, aynı zamanda Sofokles'ten sonra en etkileyici eserleri kaleme aldığını ifade etmiştir (Lessing, 1990, s. 43-44). Sonuç olarak, Lessing'in edebiyat eleştirisiyle birlikte Almanya'da edebiyat alanında önemli adımlar atılmış ve edebiyatın canlanmasını teşvik eden yeni bir dönem başlamıştır (Stephan, 1994, s. 131). Lessing, Gottsched'in katı edebiyat anlayışını reddederek, şiirsel hakikate vurgu yapmış; daha sonra 'Sturm und Drang' yazarları da Lessing'in fikirlerinden esinlenmiştir. Lessing'in edebiyattaki temel kriteri anlaşılır olmak ve geniş kitlelere hitap edebilmek olarak öne çıkmıştır. Lessing'den sonra, Herder, şairlere "halk şiiri" üretmeleri çağrısında bulunarak, şiirin yalnızca entelektüel bir kesime değil, tüm topluma hitap etmesi gerektiğini savunmuştur.

Herder, Shakespeare'e duyduğu hayranlığı dile getiren ilk yazarlardan biri olarak, *Shakespeare Üzerine* (1773) adlı eserinde Shakespeare incelemesine İngiltere'nin doğa tasvirleriyle başlamaktadır. Herder, Shakespeare'i şöyle tanımlar: "sarp bir tepenin, kasırgaların, fırtınanın ve ayaklarının dibinde kükreyen denizin üstünde oturmuş, ama kafasının etrafında parıldayan gökyüzünün yer aldığı [...] adam" (Herder, 2021, s. 47). Herder, Shakespeare'i bir dahi olarak görerek, "Shakespeare en büyük ustadır, çünkü o sadece ve her zaman doğanın hizmetkârıdır" ifadesiyle onun sanat anlayışını vurgular (Herder, 2021, s. 64). Şara Sayın bu bağlamda, Herder'in dehayı doğanın ürünü olarak gördüğünü (Sayın, 2011, s. 101) ve dönem şairlerinin şiiri "halka yakınlığını yitirmemiş olan Shakespeare ve Homer gibi yazarlarda" (Sayın, 2011, s. 102) aradığını yazar. Kristin Gjesdal ise, "yaratıcı deha" kavramının ilk kez Herder tarafından ortaya atıldığını belirtir ve bu kavramı şöyle yorumlar: "Deha, Herder için basitçe, orijinal sanat eserleri üretebilme yetisi değil, verili bir geleneğin mevcut kaynaklarını benzersiz-(leşmiş) ve farklı-(laşmış) bir biçimde yeniden işleme yetisidir" (Gjesdal, 2021, s.

19). Gjesdal, deha kavramının tarihsel bir bağlama sahip olduğunun altını çizer. Gjesdal'a göre, Shakespeare'in tiyatrosunun antik tiyatroyla kıyaslandığında "ideal bir kahramanlar ve yarı tanrılar dünyası" sunmadığını, aksine "tarihsel olayları" yansıttığını vurgular. Shakespeare'in dramlarının başka bir nedenden ötürü de tarihsel olduğunu belirtir: "Shakespeare'in draması, yeni ifade imkânlarını ortaya çıkarması ve dolayısıyla düşünce ve eylem alanını, yani sembolik olarak dolayımlanmış akıl alanını genişletmesi sebebiyle tarihseldir" (Gjesdal, 2021, s. 21).

Shakespeare'in Almancada Çeviri Süreci

Almancada ilk Shakespeare çevirisi, 1741 yılında Kaspar Wilhelm von Borck tarafından *Julius Caesar* adlı eserin çevirisiyle başlamıştır (Theissen, 2006, s. 506). 1741'de yayımlanan bu çeviri, Gottsched'in eserde sahne kurallarının gözetilmemesine yönelik tepkisine yol açmış; bu tepkiler, genç şair ve yazarların Shakespeare'e olan ilgisinin artmasında etkili olmuştur. 1761 yılında, Wieland tarafından Shakespeare'in *The Tempest* (Fırtına) adlı eseri sahnelenip, Wieland'ın Shakespeare'in ilk kapsamlı çevirisine önayak olmasını sağlamıştır (Theisen, 2006, s. 507).

1762–1766 yılları arasında Wieland, Shakespeare'in eserlerini Almanca düzyazı çevirileri halinde *Shakespeare'in Oyunları* başlığı altında toplamış; bu çeviri, öncelikle 'Sturm und Drang' hareketinin üyeleri arasında Shakespeare alımlamasına katkıda bulunmuştu. Daha sonra Wieland, 1773 tarihli "Der Geist Shakespeares" adlı denemesinde, çevirilerindeki bazı eksiklikleri kabul ederek Gottsched'e karşı kendisini savunmasndan dolayı Lessing'e teşekkür etmiştir (Theisen, 2006, s. 508). Wieland'ın ardından Eschenburg, Shakespeare'in oyunlarını, nesir şeklinde yeniden çevirmiştir. Eschenburg'un çevirileri 1775 ile 1782 yılları arasında yayımlanmış ve Shakespeare'in eserlerini geniş bir okur kitlesinin okumasını sağlamıştır. 19. yüzyılın başında ise August Wilhelm Schlegel ve Ludwig Tieck, Shakespeare'in eserlerini şiirsel yönünü ön plana çıkararak yeniden çevirmişlerdir. Sayın, Schlegel ve Tieck'in bu çevirilerini, "en kalıcı başarıları" olarak değerlendirir (Sayın, 2011, s. 108). Goethe, Romantik akımı reddetmekle birlikte, Romantik akımın temsilcilerinden August Wilhelm Schlegel ile Tieck'in gerçekleştirdiği Shakespeare çevirisinin "Avrupa çapından büyük bir üne" kavuştuğunu belirtmektedir (Stephan, 1994, s. 176). Alman edebiyat tarihi, Friedrich

Schlegel ile kardeşi August Wilhelm Schlegel'in edebiyat alanında yaptıkları katkıları takdir etmiştir. Erken Romantizmin önde gelen kuramcıları olarak görülen Schlegel kardeşler, *Athenäum* adlı dergiyi yayımlamış; ayrıca, A. W. Schlegel, Berlin ve Viyana üniversitelerinde sanat ve edebiyat dersleri vermiştir. Bu ders notları daha sonra *Über schöne Literatur und Kunst* (Güzel Edebiyat ve Sanat Üzerine Dersler*)* (1802–1804) ve *Über dramatische Kunst und Literatur* (Dramatik Sanat ve Edebiyat Üzerine) (1808) başlıkları altında yayımlanmıştır. Schlegel ve Tieck'in çevirilerinden sonra, 18. yüzyılda Shakespeare'in eserlerini tanıtma ve çevirme süreci tamamlanmıştır.

Shakespeare'in İzinde Goethe

Goethe'nin edebiyat hayatına baktığımızda, şiir yazmaya on altı yaşında başladığını ve halk ezgilerinden esinlendiğini görmekteyiz. Goethe'nin edebiyata olan ilgisi ve yazar olma eğilimi erken yaşlarda ortaya çıkmasına rağmen, dönemin burjuva ailelerinin (öncelikle babalarının) öncelikli tercihi olan hukuk eğitimine yönelmiştir. Goethe, şiir ve tiyatro alanındaki başarısının ardından romana da el atmış; 1770 sonrası hukuk eğitimini sürdürmek üzere Strasburg'a gitmiş ve burada Johann Gottfried Herder ile tanışarak arkadaşlık kurmuştur. Herder'den etkilenen Goethe, aynı zamanda 'Sturm und Drang' hareketine katılıp, bu dönemde Shakespeare'e olan hayranlığı da artmıştır. *Dichtung und Wahrheit* adlı eserinde, Shakespeare ile ilk tanışmasını şu ifadelerle aktarmaktadır:

> Gegenwärtig will ich nur die Art, wie ich mit ihm bekannt geworden, näher anzeigen. Es geschah ziemlich früh, in Leipzip, durch Dodd's beauties of Shakspeare[3]. Was man auch gegen solche Sammlungen sagen kann, welche die Autoren zerstückelt mitteilen, sie bringen doch manche gute Wirkung hervor. [...] Und so errinere ich mich noch als einer der schönsten Epochen meines Lebens derjenigen, welche gedachtes Werk bei mir bezeichnete. Jene herrlichen Eigenheiten, die großen Sprüche, die treffenden Schilderungen, die humoristischen Züge, alle traf mich einzeln und gewaltig. (Goethe, 1998, Cilt 5, s. 443)[4]

[3] Goethe Shakespeare'in ismini bu şekilde yazar.

[4] "Şu anda sadece onunla nasıl tanıştığımı anlatmak istiyorum. Oldukça erken bir zamanda, Leipzig'de, Dodd'un *Shakespeare'in Güzellikleri* isimli eseriyle karşılaştım. Bu tür derlemelere karşı ne söylenirse söylensin, yazarların onları oluştururken nasıl bir zevk aldığını görmek, iyi bir etki bırakıyor. [...] Ve böylece, bu eseri okuduğum dönemi hayatımın en güzel zamanlarından biri olarak hatırlıyorum. Bahsi geçen eser bana büyük bir etki bıraktı: o muhteşem özellikler, anlamlı deyişler, etkili betimlemeler,

Ayrıca, Goethe'nin Shakespeare'in eserleriyle sürekli meşgul olmasının zihnini genişlettiğini belirten şu pasaj dikkat çekicidir:

> Durch die fortdauernde Teilnahme an Shakspeares Werken hatte ich mir den Geist so ausgeweitet, daß mir der enge Bühnenraum und die kurze, einer Vorstellung zugemessene Zeit keineswegs hinlänglich schienen, um etwas Bedeutendes vorzutragen. Das Leben des bidern Götz von Berlichingen, von ihm selbst geschrieben, trib mich in die historische Behandlungsart, und meine Einbildungskraft dehnte sich dergestalt aus, daß auch meine dramatische Form alle Theatergrenzen überschritt, und sich den lebendigen Ereignissen mehr und mehr zu nähern suchte. Ich hatte mich dav on, so wie ich vorwärts ging, mit meiner Schewster umständlich unterhalten, die an solchen Dingen mit Geist und Gemüt Teil nahm, und ich erneurte diese Unterhaltung so oft, ohne nur igend zum Werke zu schreiten, daß sie zuletzt ungeduldig und wohlwollend dringend bat, mich nur nicht immer mit Worten in die Luft zu ergehn, sondern endlich einmal das was mir so gegenwärtig wäre, auf das Papier festzubringen. Durch diesen Antrieb bestimmt, fing ich eines Morgens zu schreiben an, ohne daß ich einen Entwurf oder Plan vorher aufgesetzt hätte. (Goethe, 1998, Cilt 5, s. 512-513)[5]

Bu ifadeler, Goethe'nin 'Sturm und Drang' hareketinin başlangıcında yazdığı döneme aittir. Shakespeare'i okuduktan sonra onun izinden giden Goethe, tarihsel kahramanlar yaratma arzusuyla tarihsel konuları ele almaya başlamıştır. Böylece, Shakespeare, Goethe'nin ilk tiyatro oyunu *Geschichte Gottfriedens (Götz) von Berlichingen mit der eisernen Hand* (1773) henüz 22 yaşında, geleneksel tiyatro kurallarını göz ardı ederek yazmasında önemli bir ilham kaynağı olmuştur. Burada kullanılan "dar sahne

mizahi unsurlar – hepsi beni tek tek ve güçlü bir şekilde etkiledi." Bu makalede, aksi belirtilmekdikçe tüm Almanca çeviriler tarafıma aittir (M.G.).

[5] "Shakespeare'in eserleriyle sürekli meşgul olmam, zihnimi o kadar genişletti ki, dar sahne alanı ve kısa bir gösterime ayrılan süre, önemli bir şey sunmak için kesinlikle yetersiz görünüyordu. İyi niyetli Götz von Berlichingen'in kendi yazdığı hayatı, beni tarihsel bir işleme yöneltti ve hayal gücüm öyle bir şekil aldı ki, canlı olayları daha da yakından takip etmeye çalıştım. İlerledikçe, sürekli olarak kız kardeşimle bu tür konular üzerine sohbet ediyordum; bu sohbetler, ruh ve zihinle bu tür şeylere katılan biri olarak onun ilgisini çekiyor ve beni tekrar tekrar çalışmaya yönlendiriyordu. Sonunda, sabırsız bir şekilde beni artık sadece sözlerle oyalanmamam bu kadar canlı bir şekilde zihnimde canlanan şeyi bir kez de olsa kâğıda dökmem konusunda ısrar etti. Bu teşvikle bir sabah yazmaya başladım, ancak bir plan yapmadan."

alanı" ifadesi, dönemin etkisi altındaki Fransız Neoklasik akıma yönelik eleştirel bir göndermedir. Aristoteles'in mekân, zaman ve olay örgüsü birliği ilkesine karşı, Shakespeare'in trajedileri alternatif bir edebi çözüm sunarak edebiyat anlayışına yeni bir boyut kazandırmıştır. Yukarıdaki alıntıda dikkat çeken bir diğer nokta, Goethe'nin kız kardeşiyle birlikte Shakespeare'i okuması ve onun teşvikiyle *Götz von Berlichingen* adlı eserini kaleme almasıdır.[6] *Götz von Berlichingen* adlı eserde Goethe, özgür ve silahlı şövalyelerin kahramanlığının yerini saray kültürünün ve iktidarın tarihsel dönüşümünün alması teması üzerinden tartışır, Götz von Berlichingen, eski şövalye erdemlerini savunurken trajik bir sonla karşılaşır. Rakibi Weislingen ise siyasi değişime uyum sağlayan kurnaz bir saray mensubudur ve çevirdiği entrikalar ile başarı elde eder. Shakespeare'in tragedya anlayışına paralel olarak, Goethe de bu eserde sadakat ile aldatmacanın dramatik ikilemini ele alır. Götz klasik anlamda iyi niyetli, cesur ve dürüst bir şövalyedir; oyunun sonunda ihanete uğradığını fark edince, imparatora verdiği yeminini bozarak köylülerin tarafına geçer. *Götz von Berlichingen* Shakespeare'in tarihsel dram tekniğinden, özellikle de *King Lear*'den önemli izler taşımaktadır. Buradaki karakter paralleliği dikkat çekicidir: *King Lear*'de kral nankör evlatlarının ihanetiyle karşılaşırken ("How sharper than a serpent's tooth it is to have a thankless child", Shakespeaere, s. 894), Götz von Berlichingen ise yakın bir dostunun ihanetiyle yüzyüze gelir. Her iki kahraman da otoritelerini kaybetmelerine rağmen, asaletlerini ve onurlarını muhafaza ederler.

Goethe, Herder'in etkisiyle Shakespeare'e olan hayralığını 'Zum Shakespeare Tag' (1771) başlıklı konuşmasıyla, Shakespeare'i onurlandırmak için 14 Ekim 1771'de gerçekleştirilen etkinlikte (Fuchs, 1998, s. 549) şu ifadelerle ortaya koyar:

> Die erste Seite die ich in ihm las machte mich auf Zeitlebens ihm eigen; und wie ich mit dem ersten Stücke fertig war, stand ich wie ein Blindgeborner dem eine Wunderhand das Gesicht in einem Augenblicke schenkt. Ich erkannte, ich fühlte aufs lebhafteste meine Existenz um eine Unendlichkeit erweitert [...] das

[6]Tarihsel bağlamda kadınların – kız kardeş, anne ve eş rollerinde – Alman yazarları edebi anlamda motive etmeleri ayrı bir araştırma konusu olmaya değerdir.

> ungewohnte Licht machte mir Augenschmerzen. Nach und nach lernte ich sehen [...] Ich zweifelte keinen Augenblick dem regelmäßigen Theater zu entsagen. Es schien mir die Einheit des Orts so kerkermäßig ängstlich, die Einheiten der Handlund und der Zeit lästige Fesseln unsrer Einbildungskraft; ich sprang in die freie Luft und fühlte erst daß ich Hände und Füße hatte. (Goethe, 1998, Cilt 6, s. 187–188)[7]

Bu ifadelerde, Goethe Shakespeare'in eserleriyle kurduğu derin bağ sayesinde, dar sahne alanı gibi kısıtlayıcı unsurlardan kurtulduğunu; böylece varoluşunun ve yaratıcılığının özgürleştiğini dile getirmektedir. Goethe, "Zum Shakespeare Tag" başlıklı konuşmasında, Shakespeare'in etkisiyle zihninin genişlediğini, tarihsel işleyişe yöneldiğini ve hayal gücünün canlı olaylara dair gözlemlerle şekillendiğini belirtir. Buna ek olarak, Shakespeare'in edebi etkisiyle, Goethe kendisini dâhiler arasında görmeye başlamış ve "ben bunu farklı yazardım" şeklinde ifade etmekten kendini alamamıştır. Shakespeare'e "Shakespeare, mein Freund!" diye hitap eden Goethe, onun yanında küçük bir rolle bile mutlu olacağını ve ona olan hayranlığının edebi anlamda bir kurtuluş sağlayacağını vurgular. Goethe, Shakespeare'in tiyatrosunu "dünya tarihinin, zamanın görünmez ipliğine bağlı olarak gözlerimizin önünden akıp giden güzel bir nadireler kutusu" ("Shakespeares Theater ist ein schöner Raritätskasten in dem die Geschichte der Welt vor unsern Augen an dem unsichtbaren Faden der Zeit vorbeiwallt") şeklinde tanımlayarak, onun geleneksel tiyatro anlayışının ötesinde yeni bir estetik sunduğunu ifade eder (Goethe, 1998, Cilt 5, s. 442). Shakespeare'i okuduktan sonra onun izinden giden Goethe, tarihsel kahramanlar yaratma arzusuyla tarihsel konuları ele almaya başlamış; böylece, Shakespeare, Goethe'nin ilk tiyatro oyunu *Götz von Berlichingen*'i (1773) kaleme alırken geleneksel tiyatro kurallarını göz ardı ederek yazmasında önemli bir ilham kaynağı olmuştur.

[7] "Onun eserinde okuduğum ilk sayfa beni ömür boyu ona ait kıldı ve ilk parçayı bitirdiğimde, sanki doğuştan kör olan birine mucizevi bir şekilde gözlerini açan bir el değdi. Ben onu tanıdım, tüm canlı kuvvetlerimi hissettim, varoluşumu sonsuz bir genişleme olarak algıladım. [...] Alışılmadık ışık gözlerimi acıttı. Yavaş yavaş görmeyi öğrendim. [...] Düzenli tiyatrodan vazgeçmeyi hiç düşünmedim. Mekân birliği bana o kadar zindanvari korkutucu geldi ki; olay ve zaman birlikleri, hayal gücümüz için rahatsız edici zincirlerdi; ben serbest havaya atladım ve ancak o zaman ellerim ve ayaklarım olduğunu hissettim."

Goethe'nin Shakespeare'i yoğun bir şekilde okuduğu dönem, 1770'te ortaya çıkan 'Sturm und Drang' hareketinin yaşandığı yıllara tekabül eder. Herder'in "Sen ey filozof ve pleb, yararlı olabilmek için ittifak kurun!" şeklindeki çağrısından (Atayman, 2003, s. 46) yola çıkan bu edebi akım, burjuva aydınları ile köylüler arasında bir ittifak kurmayı da amaçlamıştır. Bu akımın önde gelen temsilcileri arasında Schiller ve Goethe yer almaktadır. 'Sturm und Drang' hareketinin karakteristiğine bakıldığında, Almanya'da ortaya çıkan ilk edebiyat hareketinin "fırtına ve coşku"ya vurgu yaptığı, bu nedenle romantik eğilimler gösterdiği kabul edilmektedir. İsmini Johann Heinrich Klinger'in *Sturm und Drang* adlı beş perdelik eserinden alan bu hareket, şairin yaratıcı bireysel dehasına vurgu yapar (Stephan, 1994, s. 131; Thrall, 1936, s. 424).

Öte yandan, anılan yazarlar mantık prensibini temel alan Aydınlanma hareketinin savunucusu olarak deha kavramıyla çelişkiye düşmüyorlar mıydı?[8] Goethe hem Aydınlanma düşüncesine hem de Kant'a hayranlık duymaktadır. Georg Lukács (2011, s. 42–43) ve *Alman Edebiyat Tarihi* başlıklı eserin yazarlarından Inge Stephan, bu durumun çelişkili olmadığını; aksine, Aydınlanma düşüncesini genişletip zenginleştirdiğini belirtmektedir. Stephan konuyu özetlerken, "Fırtına ve Coşku hareketi ile beraber Gottsched'den başlayıp Lessing ile doruk noktasına ulaşan Aydınlanma hareketi, yeni bir döneme girmiştir. Erken Aydınlanma döneminde yer yer hâkim olan tek taraflı akılcılık ilkesi yer değiştirmemiş; ancak Fırtına ve Coşku hareketinin duygu kültüyle tamamlanmasıyla, Aydınlanmanın iki kutbu olan mantık ve duygu, problemli olmayan bir bütün haline getirilmiştir" (Stephan, 1994, s. 132) şeklinde ifade etmektedir.

Herder ve Lessing'den etkilenen genç şairler, edebiyatta katı kurallara bağlı kalmasına karşı çıkıp, şairin yaratıcı gücüne – yani dehasına – dayanılmasını savunmuşlardır. Bu yaklaşım, şairi sıradan insan ölçülerinin ötesinde konumlandıran bir estetik görüşü yansıtmaktadır. Sanat artık doğayı taklit etmek zorunda değildi; sanatçı kendi dehasından yararlanarak özgün eserler ortaya koyabilirdi.[9] Bu noktada Shakespeare'in

[8] 'Sturm und Drang' yazarlarının anahtar kelimeleri deha, bireysellik, duygu, doğallık ve orijinallik gibi kavramlardan oluşup, bu kavramlar edebi üsluplarının temelini oluşturmaktaydı.

[9] Marksist edebiyat tarihçisi Georg Lukacs Goethe'nin, öncelikle de genç Goethe'nin dehasına vurgu yapmıştır (Lukacs, 2011, s. 192).

eserleri devreye girmiş ve Shakespeare alımlaması, deha anlayışını desteklemiştir. Goethe, başlangıçta Shakespeare'i "düzensiz yapısı" (Stephan, 1994, s. 131) nedeniyle eleştirmiş olsa da 18. yüzyılın ortalarından itibaren *Sturm und Drang* hareketi içerisinde Shakespeare'i keşfederek yeni bir sanat anlayışının kapıları açılmış ve bu Fransız klasik edebiyat anlayışından kopuşu beraberinde getirmiştir. Goethe'nin ifadesiyle:

> So waren wir denn an der Grenze von Frankreich alles französichen Wesens auf einmal bar und ledig. Ihre Lebensweise fanden wir zu bestimmt und zu vonehm, ihre Dichtung kalt, ihre Kritik vernichtend, ihre Philosophie abstrus und doch unzulänglich, so daß wir auf dem Punkte standen, uns der rohen Natur wenigstens versuchsweise hinzugeben, wenn uns nicht ein anderer Einfluß schon seit langer Zeit zu höheren, freieren und eben so wahren als dichterischen Weltansichten und Geistesgenüssen vorbereitet und uns erst heimlich und mäßig, dann aber immer offenbarer und gewaltiger beherrscht hätte. Ich brauche kaum zu sagen, daß ich hier *Shakspeare* gemeint sei, und nachdem ich dieses ausgesprochen, bedarf es keiner weitern Ausführung. Shakspeare ist von den Deutschen mehr als von allen andearen Nationen, ja vielleicht mehr als von seiner eignen erkannt. (Goethe, 1998, Cilt 5, s. 442)[10]

Marx ve Engels, genç Goethe ve dönemin diğer yazarlarının yapıtlarını, Alman toplumuna meydan okuma ve başkaldırı ruhunu yücelten eserler olarak tanımlamışlardır. Marx ve Engels'e göre: "Goethe'nin yapıtı *Götz von Berlichingen,* bir isyancıya adanmış dramatik bir anıttır. Schiller'in *Haydutlar*'ı ise tüm topluma açık bir savaş ilan eden cömert bir genci yüceltir" (Marx & Engels, 1997, s. 87–88). Lukacs daha sonra Goethe'nin gençlik dönemi eserlerini "halkçı-hümanist isyanı" (Lukacs, 2011, s. 52) ifade eden eserler olarak nitelendirmiştir. Nitekim bu dönemde, Aydınlanma düşüncesi çerçevesinde drama,

[10]"Fransız sınırında Fransız ruhunun özünde ve tamemen biçimsel olan her şeyin, yalnızca onların şiirinin değil, aynı zamanda eleştirisinin de, felsefelerinin saçma ama yine de karşı konulmaz olan yönlerinin bize dayatıldığı bir noktaya gelmiştik; öyle ki, biz zaten uzun zamandır bizi daha yüksek, daha özgür ve daha geniş şairane dünya görüşlerine ve zihinsel hazlara hazırlayan bir başka etkinin olmadığını varsaydığımızda, bu etki önce sessiz ve ölçülü, sonra ise gittikçe daha güçlü bir şekilde egemen olmuştu. Burada Shakespeare'den bahsedildiğini söylemeye gerek yok ve bunu belirttikten sonra başka bir açıklamaya ihtiyaç duyulmuyor. Shakespeare, Almanlar tarafından diğer bütün uluslardan belki de kendi ulusundan bile daha çok tanındı."

diğer edebi türlere kıyasla ayrıcalıklı bir konum kazanmış; tiyatroya eğitici ve toplumu dönüştürücü bir güç atfedilmiştir. Gottsched, tiyatroyu "dünyevi kürsü", Lessing "ahlaki okul" ve Schiller "ahlaki kurum" olarak tanımlayarak, tiyatronun kısa sürede en önemli eğitim ve öğretim aracı haline geldiğini vurgulamıştır. Stephan'ın belirttiği gibi, tiyatro ne öncesinde ne de sonrasında 18. yüzyılda olduğu gibi bu kadar büyük bir gelişim ve altın çağ yaşamıştır (Stephan, 1994, s. 132). Lessing'den etkilenen Schiller, tiyatronun bir eğitim aracı olmasını talep ederken, tiyatronun "adalet kılıcı ve terazisi"ni eline alıp güçlülerin ahlaksızlıklarını ve suçlarını aklın "yargı kürsüsü"ne getirmesini istemiştir (Stephan, 1994, s. 132). Nitekim Schiller'e göre, yazarın görevi, insan aklını savunmak ve özgürleşme mücadelesini ifade etmektir.

Goethe'nin 'Sturm und Drang' dönemide Shakespeare'den etkilenerek kısa sürede yazdığı bir diğer eseri *Genç Wether'in Acıları* (1774) adlı mektup romanıdır. Werther mektuplarında bir başkası ile nişanlı olan Lotte'ye aşkını anlatır. Bu bağlamda Lukacs, "Werther dünya edebiyatındaki en büyük aşk hikâyelerinden biridir" (Lukacs, 2011, s. 54) diye yazar. Bu romanı Lukacs ile yorumlarsak "Werther'in merkezinde devrimci burujva hümanizminin başlıca sorunu vardır: İnsan kişiliğinin özgür ve tam gelişimi" (Lukacs, 2011, s. 46). Lukacs'ın deyimiyle Werther "tüm Almanya'da coşkuyla karşılanmış"tır çünkü bu eser insan kişiliğinin bastırılması ve sınırlanmasına karşı yazılmış olup, okurlara "gua res agitar" (anlatılan senin hikâyendir) gerçekliğini göstermiştir (Lukacs, 2011, s. 46). Aynı zamanda dünya çapında büyük bir üne kavuşan bu eser, burjuva devriminin edebi alanda zaferi ve hümanist isyanın sanatsal ifadesi olarak okunmuştur (Lukacs, 2011, s. 53). Genç Werther, toplumsal kurallara ve ahlak anlayışına meydanokuyup, bu kurallara karşı isyan etmiştir. Yukarıda Şara Sayın'ın Herder ve kuşağı ile ilgili yaptığı benzer bir tespiti Lukacs, genç Werther ile ilgili yapmıştır: "[Werther] aristokratik toplumun cansız çirkinliği karşısında doğaya ve halka sığınır" (Lukacs, 2011, s. 52). *Genç Werther'in Acıları* kuşkusuz Shakespeare'in aşk trajedisi *Romeo ile Juliet*'in yankılarını taşır. Şöyle ki, Werther ile Lotte arasındaki aşkın imkânsızlığı ve Werther'in trajik sonu Romeo ve Juliet'in kaderiyle benzer bir çizgide ilerler. Werther "mit ihr herum zu fliegen wie Wetter, dass alles rings umher verging" (Goethe, 1998, Cilt 4, s. 23) derken Romeo'nun Juliet ile birlikteliği için söylediği "It cannot countervail the Exchange of joy / That one short

minute gives me in her sight: / Do thou but close our hands with holy words / Then love-devouring death do what he dare / It is enough I may but call her mine (Shakespeare, 1996, s. 260)" dizeleri aynı duyguyu, sevgiliyle geçirilen anın sonsuzluğunu ve aşkı ifade etmektedir. "Thus with a kiss I die" (Shakespeare, 1996, s. 276) dizesi Werther'in son mektubunda "Ich zittere es zu sagen, hielt ich sie in meinen Armen, fest an meinen Busen gedrückt und deckte ihren lieben lispelnden Mund mit unendlichen Küssen. [...] Lotte! Lotte! – Und mit mir ist's aus!" (Goethe, 1998, Cilt 4, s. 81) satırlarında ruh hali olarak yankılanır. Böylelikle her iki eserde aşk ölümle son bulur. Ayrıca Shakespeare'in *Hamlet*'teki "To be or not to be, that is the question" (Shakespeare, 1996, s. 688) dizesi Goethe'nin Werther'inde güçlü bir şekilde hissedilir.

Götz von Berlichingen adlı esere yukarıda değinilmişti. Goethe'nin Shakespeare'den etkilenerek yazdığı ve gerçek tarihsel olaylara dayanan bir diğer eseri de *Egmont* adlı oyunudur. Goethe bu oyunu "Trauerspiel" (trajedi) olarak yazmaya 1775 yılında başlamıştır, ancak yazıp yayınlanması 1788 tarihini bulacaktır. Bu oyun, Flaman bir asilzade ve general olan Kont Egmont'un (1522-1568) İspanyol işgalcilere karşı mücadelesini anlatır. Başlangıçta İspanyollarla uzlaşmaya çalışan Kont Egmont, daha sonra Alba Dükü tarafından isyancılık yaptığı gerekçesiyle idam edilir. Egmont, tarihe bir halk kahramanı olarak geçecektir.[11] Bu eserde Shakespeare'in etkisini hem biçimsel yönden hem de karakter derinliği bakımından görmek mümkündür. Goethe klasik Fransız trajedisinin katı üç birlik kuralının dışına çıkarak Shakespeare'in çok sahneli, geniş bir toplumsal panorama sunan drama yapısını uygulamıştır. Bunun yanında karakterlerin psikolojik çok yönlülüğü ve içsel çatışmaları da Shakespeare'in etkisini yansıtır. Egmont'un kararsızlığı ve toplumsal düzenle çatışması Hamlet'i çağrıştırırken, iktidar arayışı ve bunun yol açtığı trajik çıkmaz Macbeth ile parallelik göstermektedir. Üslup açısında da Goethe, Shakespeare'in halk dili ile ulvi olanı harmanlama ve birleştirme üslubunu örnek almıştır. Shakespeare'in *Hamlet*, *King Lear* ve *Macbeth* tragedyalarında karşımıza çıkan kararsız kahraman, iktidar çatışmaları ve insanın yazgısıyla mücadelesi motifleri, Goethe'nin *Egmont*'unda da benzer şekilde öne çıkmaktadır.

[11] Beethoven bu oyunu daha sonra *Egmont Üvertürü* (1810) başlığı altında besteleyecektir.

Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları (*Wilhelm Meisters Lehrjahre*, 1795/96) adlı eğitim romanında (Bildungsroman) ise Shakespeare, ana karakter Wilhelm'e rehberlik eder; karakter, kendini bulma sürecinde özellikle *Hamlet*'ten esinlenir. Roman sekiz kitaptan oluşmakta olup, Wilhelm'in bireysel ve toplumsal gelişim sürecini ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Wilhelm, bir tüccar ailesinin oğlu olarak dünyaya gelir; babası ticaretle ilgilenmesini beklerken, Wilhelm'in asıl tutkusu tiyatroya yönelir. Tiyatro dünyasında Mariane adında bir oyuncuya âşık olan Wilhelm, sevdiği kadının evinden başka bir adamı çıkarken gördükten sonra dünyası altüst olur ve Mariane'nin kendisine ihanet ettiği düşüncesi kentten ayrılmasına neden olur. Daha sonra babasının işine odaklanarak gezgin bir hayat süren Wilhelm, rastlantı sonucu karşılaştığı bir oyuncu topluluğuna katılır ve burada çok çeşitli sosyal kesimlerden insanlarla tanışır. Bu kişilerden biri, kont ve eşidir; kont, oyuncu topluluğunu sarayına davet ederek, ziyaretinde prens için bir tiyatro oyunu sahnelemesini ister. Prensin çevresinden Jarno isimli karakter, Wilhelm'e Shakespeare okumayı önerir ve ona Shakespeare'in kitaplarını ödünç vererek, "Nur eins halte ich mir aus, dass Sie sich an die Form nicht stossen" ("Sadece bir şeyi aklımda tutuyorum: biçimden rahatsız olmayın") şeklinde bir öğüt verir (Goethe, 1998, , Cilt 4, s. 253). Wilhelm, bu öneri ve tavsiyeler için sonsuz teşekkür eder. Kısa sürede, "büyük bir dehanın akışı onu sardı; kendisini tamamen kaybettiği, uçsuz bucaksız bir denize sürüklendiğini" hisseder (Goethe, 1998, Cilt 4, s. 254). Wilhelm, *Hamlet*'i sahnelemek üzere harekete geçer, tüm oyuncuların dikkatini çekmeyi başarır ve onların da oyuna coşku ile katılmalarını sağlar. Sonuç olarak, oyun başarıyla sahnelenir. Kuşkusuz Shakespeare'in *Hamlet* adlı eseri Goethe'yi etkileyen eserlerin başında gelmektedir. *Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları*'nda yaptığı Hamlet karakterinin tasviri Goethe'ye kendi karakterlerini yaratmada esin kaynağı olup yön vermiştir. Wilhelm Meister karakteri Hamleti şöyle tanımlar:

> Zart und edel entsprossen wuchs die königliche Blume, unter den unmittelbaren Einflüssen der Majestät, hervor; der Begriff des Rechts und der fürstlichen Würde, das Gefühl des Guten und Anständigen mit dem Bewußtseein der Höhe seiner Geburt, entwickelten sich zugleich in ihm. Er war ein Fürst, und wünschte zugleich in ihm, daß er auch ein Mensch sein möchte. Angenehm zu ertragen, gestützt von

> Natur, geneigt von Herzen, ausgestattet, das Muschel der Jugend so reich und die Freude der Welt werdend. (Goethe, 1998, Cilt 4, s. 287)[12]

Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları romanını "onsekizinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla edebi geçişin en önemli ürünü" (Lukacs, 2011, s. 59) olarak yorumlayan Lukacs, tiyatronun "kişiliğin özgür ve tam gelişimi" için (Lukacs, 2011, s. 60) devreye sokulmasını, *Hamlet* eseri icrası üzerinden tiyatro alanının ötesine geçen "Shakespeare sorunu"nun (Lukacs, 2011, s. 61) ele alındığını belirtir. Goethe'nin hedefinde tiyatro ile beraber "Shakespeare sorunu"nu (Lukacs, 2011, s. 61) aşmak vardır, bunun için Goethe *Hamlet*'i işlevselleştirip, tiyatroyu kendi hedefleri doğrultusunda (bireysel ve toplumsal gelişim, insanlık, kültür birikimi) bir geçiş aşaması olarak devreye sokmuştur. "Onun için Shakespeare tümüyle gelişkin bir insanlık ve kişillik hissine ulaşma yönünde büyük bir eğitmendir; onun oyunları hümanizmin büyük dönemlerinde kişilik gelişiminin nasıl başarılıdığını ve şimdiki zamanda nasıl başarılması gerektiğini gösteren modellerdir" (Lukacs, 2011, s. 61). Öte yandan Erich Auerbach ise, Shakespeare ve Goethe'nin karakter seçimini incelediği pasajlarda önemli bir noktaya değinir: Shakespeare'in tüm figürleri yüksek tabakadan insanları temsil ederlerken (orta ve alt tabakaya, halktan birine, asla trajik bir yön atfedilmez[13]) - "Shakespeare'deki 'dünya ruhu' asla halk ruhu değildir" (Auerbach, 2019, s. 369) - Goethe'nin eserlerinde halktan insanların anlatıldığı ("Goethe figürleri ne kadar da ciddi ve insancıldır!") ve bu insanların halkla duygudaşlık kurduklarını yazar. Auerbach, Goethe ve dönemin diğer yazarlarını Shakepeare'i "kendi anlayışlarına adapte etmeye" (Auerbach, 2019, s. 371) uğraşırken, Shakespeare'in bu özelliğinin ayırdına varmadıklarını ima eder. Auerbach, buna rağmen Shakepeare'in üst tabakadan trajik karakterlerinin tasvirindeki üslup sentezine, trajik ile komik, yüce ile bayağı olanın "sıkı sıkıya birleştirilmiş" (Auerbach, 2019, s. 354) olmasından, dolayısıyla

[12] "İnce ve soylu bir şekilde filizlendi kraliyet çiçeği; doğrudan görkemin etkisi altında gelişti. Hak ve prenslik onuru kavramı, iyilik ve nezaket duygusu, yüksek bir soydan geldiğinin bilinciyle birlikte onda aynı anda gelişti. O bir prensdi, doğuştan bir prens, ama aynı zamanda bir insan olmayı da isterdi. Hoş bir biçimde katlanılabilir, yumuşak bir yaradılışla, doğa tarafından desteklenmiş, kalpten eğilimli, gençliğin kabuğu içinde öylesine zengin donatılmış ki dünyanın sevinci oluyordu."

[13] "Shakespeare'in trajik kahramanları krallar, soylular, kumandanlar, seçkinler ve Roma tarihinin büyük şahsiyetleridir. [...] Trajik ve yüce tasavvuru tamamıyla aristokratçıdır" (Auerbach, 2019, s. 353-354).

"Antikçağ'dakinden daha zengin bir insan dünyası" (Auerbach, 2019, s. 360) sunmasından bahseder.

'Sturm und Drang' akımından sonra Goethe ve Schiller, Weimar Klasik'i (1786–1832) olarak adlandırılan edebi akımın öncülerine dönüşmüşlerdir. Bu akımın temel talepleri arasında kişilik, özgürlük ve vicdan yer almaktadır. "Din, doğa görüşü, toplum ve devlet düzeni acımasız bir eleştiriden geçiriliyor; her şey ya aklın yargıç sandalyesi önünde haklı çıkarılıyor ya da varlığından vazgeçmek zorunda kalıyordu" (Atayman, 2003, s. 7). Weimar Klasik'i, Aydınlanma düşüncesi ile 'Sturm und Drang' hareketinin uyumlu bir sentezini oluşturmakta, hümanizm düşüncesini ve insan aklı ile mantığını temel almaktadır. Eski Yunan insancılık idealinden yola çıkan Klasik akımda, doğa ve dünya düzeni, düzenli bir organizma olarak görülmekte; tanrısal olanın insanda bulunabileceği savunulmaktadır. Bu bağlamda Klasik akım, mükemmel ve evrensel geçerliliğe sahip olmakla birlikte, insanı armonik ve ideal bir varlık olarak tasvir eder.

Goethe, Eckermann ile yaptığı söyleşide birçok yerde Shakespeare'e değinir ve en çarpıcı ifadesini 25 Aralık 1825'te söylemiştir. Bu konuşma, Shakespeare'in oyunlarını "ölümsüz tragedyaların ve komedilerin [...] insanın kafasında resmigeçit" şeklinde betimlediği gravürleri içeren İngilizce bir kitapla başlamaktadır (Eckermann, 2007, s. 160). Goethe, şu ifadelerle Shakespeare'in büyüklüğünü ve etkisini dile getirir:

> İnsan bu küçük resimlere bakınca korkuyor. [...] Shakespeare'in ne kadar büyük, ne kadar sonsuz olduğunun farkına varıyor insan! Yapıtlarında, insan yaşamı ile ilgili anlatılmamış, ifadesini bulmamış tek bir konu bile yok. Hem de her şey çok büyük bir rahatlıkla ve özgürce anlatılmış! Shakespeare üzerine söylenecek her şey yetersiz kalıyor. Wilhelm Meister'de ona bir ölçüde değindim [...] Hem çok zengin, hem de çok güçlü. Üretken birisi bile her yıl ancak onun bir oyununu okuyabilir; şayet onun dünyasında kaybolup gitmek istemiyorsa. Götz von Berlichingen ve Egmont'ta ondan kurtulmakla iyi ettim; onun fazlasıyla dikkate almayıp kendi yolunda yürüyen Byron da iyi etti. Ancak birçok mükemmel Alman, onun ve Calderon'un yolunu izlemeye çalışıp mahvoldu! Shakespeare [...] bize gümüş

> tabaklarda altın elmalar sunar. Onun oyunlarını okuyarak gümüş tabakları edinmiş oluruz, fakat onlara koyacak sadece patatesimiz var bizim, kötü olan da bu! (Goethe, aktaran Eckermann, 2007, s. 160–161)

Bu alıntıda görüldüğü üzere, Goethe Shakespeare'e derin bir hayranlık beslemekte, ancak aynı zamanda onun eserlerini anlama ve benimseme sürecinde yaşadığı zorlukları da dile getirmektedir. Goethe, Shakespeare'in dünyasında tamamen kaybolmak istemediğini, bu nedenle *Götz von Berlichingen* ve *Egmont* eserlerini kaleme alarak kendine özgü bir yol çizdiğini vurgular. Ayrıca, "birçok mükemmel Alman" yazar ve şairin Shakespeare'in yolunu izleme çabası sonucunda kaybolduğunu ve Shakespeare'i taklit etmenin mümkün olmadığını belirtir. Goethe, bu bağlamda, Shakespeare'in Alman kültürüne büyük katkılar sunduğunu ("gümüş tabaklar edinmiş oluruz") ancak Almanların kültürel ve edebi birikiminin yetersizliği nedeniyle bu gümüş tabaklara "sadece patates" koyabildiklerini ifade eder.

Goethe, Shakespeare hakkında ikinci yazısını 1813'te kaleme alır. *Shakespeare und kein Ende!* başlıklı bu denemede, Shakespeare'in "çok güçlü ve çok zengin" olduğu için onun hakkında yazmanın her zaman yetersiz kalacağını vurgular (Goethe, Cilt 6, s. 299-310). Yazının temel konusu Shakespeare'in şairliğidir; Goethe, "Shakespeare dünyayı bizim için şeffaf hale getirdi" ifadesiyle, bir eğitim aracı olarak Shakespeare'in sanatının işlevini ortaya koyar. Shakespeare'in *Macbeth* adlı tragedyasına atıfta bulunan Goethe, Shakespeare'i antik yazarlarla kıyaslayarak, "Shakespeare'in zihnine ilham veren şey gerçek dünyadır" şeklinde ifade eder. Bu yazıya, Shakespeare hakkında çok şey söylendiğini belirterek başlayan Goethe, Shakespeare'i çok boyutlu olarak araştırmayı hedeflediğini belirtir. Hedefi, Shakespeare'i önce şair olarak, ardından eskiler ve yenilerle karşılaştırarak, nihayetinde asıl tiyatro şairi olarak (Goethe, 1998, Cilt 6, s. 299) değerlendirmeyi planladığını yazar. Goethe, Shakespeare'in taklit edilemezliğinin "bizim üzerimizde" yarattığı etkiyi, "çatışmaya veya çelişkiye düşmeden", "kısa ve olumlu ifadelerle" özetlemeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, Shakespeare hakkında kaleme aldığı ilk yazıda görülen coşkulu üslubun yerine burada daha mesafeli ve nesnel bir bakış açısı geçmiştir. Goethe, "Bir şair olarak Shakespeare" başlığı altında, insanın

ulaşabileceği en yüce değerin, kendi bilincinin farkına varması ve kim olduğunu bilmesi olduğunu vurgular. Bu amaca ulaşması nedeniyle Shakespeare, en büyük şairlerden biri olarak değerlendirilir. Goethe'ye göre, Shakespeare bedene hitap etmez; onun eserleri, iç duyularımıza, hayal gücümüze hitap eder (Goethe, 1998, Cilt 6, s. 300) ve Shakespeare, dünya ruhuna (Weltgeist) nüfuz ederek şiirlerini büyük ve canlı bir panayır olarak yansıtır (Goethe, 1998, Cilt 6, s. 301). Goethe Shakespeare'in bu zenginliği kendi vatanına borçlu olduğunu ifade edip, Shakespeare'i eski ve yenilerle kıyaslarken, onun "modern bir şair" olduğunu (Goethe, 1998, Cilt 6, s. 302) vurgular. Goethe'ye göre Shakespeare eski ile yeniyi birleştiren tek şairdir. Ancak, Shakespeare'in eskiyi tasvir etme üslubunu eleştiren Goethe, onun Romalıları tasvir etmesini "harika" (vortrefflich) bulmaz; bu konuda, "onlar tamamen İngilizleşmiş Romalılardır" (Goethe, 1998, Cilt 6, s. 301) şeklinde ifade eder. Fakat bu noktada Shakespeare'in "materyal kostümü" sevmediğini, "insanın iç kostümü" konusunu son derece iyi bildiğini yazar. "Tiyatro şairi olarak Shakespeare" başlığı altında ise Goethe, Shakespeare'in tiyatro şairliğini eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirir. 1816 yılında "Shakespeare und kein Ende!" başlıklı makalesine eklenen bu ara başlık (Fuchs, 1998, s. 576) altında, Goethe, Shakespeare'in adının aslında şiirin tarihine ait olduğunu; dolayısıyla onun tüm şanını yalnızca tiyatro tarihine mal etmenin eski ve yeni tiyatro şairlerine karşı haksızlık olacağını ifade eder (Goethe, 1998, Cilt 6, s. 306). Bu bağlamda, Goethe şöyle der: "Shakespeare zorunlu olarak şiirin tarihine aittir, tiyatronun tarihi içinde tesadüfen ortaya çıkar" (Goethe, 1998, Cilt 6, s. 306–307). Goethe, şiir türlerinin yakın akrabalığı ve iç içe akışı üzerine değerlendirmelerde bulunur. Türler arasındaki ayrımı destan, diyalog, drama ve tiyatro türleri olarak tanımladıktan sonra, bu türler arasında Shakespeare'in eserlerini dramatik olarak nitelendirilebileceğini belirtir:

> *Epos* fordert mündliche Überlieferungen an die Menge durch einen Einzelnen; *Dialog*, Gespräch in geschlossener Gesellscahft, wo die Menge allenfalls zuhören mag; *Drama*, Gespräch, in Handlungen, wenn es auch nur vor der Einbildungskraft geführt würde; *Theaterstück*, alles freies zusammen, insofern es den Sinn des Auges mit beschäftigt und unter gewissen Bedingungen örtlicher und persönlicher Gegenwart faßlich werden kann. (Goethe, 1998, Cilt 6, s. 307)[14]

Goethe, Shakespeare'in eserlerinin okurun iç dünyasına hitap etmesiyle kazanılan değere vurgu yapar. Ona göre, Shakespeare'in eserleri okurun zihninde mekândan mekâna sıçrayıp, onun boş bıraktığı kısımları okur hayal gücüyle doldurmak zorundadır ve hayal gücünü onurlu bir şekilde harekete geçirdiği için de ona müteşekkir olunacağını yazar. Goethe, zaman zaman kendisiye çelişkiye düşerek, Shakespeare'i bir tiyatro şairi olarak değil, daha ziyade bir şair olarak konumlandırmaya çalışır. Örneğin, *Hamlet* ve *Romeo und Juliet* adlı tragedyaları "Novellen" (uzun öykü) olarak adlandırıp, Shakespeare'in türler arasında harmanlama yapmasını eleştirir; bu eserlerde trajik içeriğin, iki komik figür – Mercutio ve dadı – tarafından tahrip edilmesinden şikâyet ederek Shakespeare'i tiyatro şairi yerine, bir şair olarak tanımlar. Oysa 1771'de Shakespeare'in hayal gücünü genişlettiğini, "dramatik formun tüm tiyatro sınırlarını aştığını ve giderek daha fazla gerçek olaylara yaklaştığını" belirtmiştir. Goethe, ardından İngiliz tiyatrosunun sahne eksikliklerine değinir. Tiyatro iskelesinin, seyirciyi yeterince tatmin edemediği, sahne düzeninin ise seyircinin hayal gücüne bırakıldığı koşulları eleştirir. Bu durum, Goethe'ye göre Shakespeare'in oyunlarının maskelere bürünmesine, sahnede zorunlu olarak gidip gelen figürlerin anlatımıyla ilgi çekici masallara dönüşmesine yol açmıştır (Goethe, 1998, Cilt 6, s. 308). Böyle bir sahne düzeninde, seyircinin cennet ve sarayları hayal etmek durumunda kalması, metinde vurgulanan önemli noktalardandır (Goethe, 1998, Cilt 6, s. 308-309).

Goethe son olarak, Schröder'in Shakespeare'in eserlerini Almanca sahneye adapte etme sürecindeki katkısına da değinir. Schröder, Shakespeare'in oyunlarını doğrudan değil, kısaltarak ve uyarlayarak sahneye sunmuştur. Goethe bu noktada, Almanya'da Shakespeare'in sahnelenmesine dair kelimesi kelimesine oynanması gerektiği yönünde bir ön yargı olduğunu dile getirir. Bu bakış açısının izleyiciler için zorluk yarattığını belirtip, daha iyi çevirilerle bile bu sorunun çözülemediğini, nitekim Weimar sahnesindeki denemelerin bunun kanıtı olduğunu ifade eder. Bu nedenle Goethe, Schröder'in uyarlamalarını tavsiye eder. Shakespeare'i birebir sahnelemenin

[14] "Destan, sözlü aktarımları topluluğa sunar ve bireylere aktarır; diyalog, toplum içinde bir konuşma biçimi olabilir; drama, eylemde konuşma ancak yalnızca hayal gücüne yönlendirildiğinde topluma sunulabilir. Tiyatro eseri ise üçünü bir araya getirir çünkü görme duyusunu meşgul eder ve belirli mekânsal ile kişisel anlarla sınırlanabilir."

gerekmediğini, aksi takdirde Shakespeare'in eserlerinin Alman sahnelerinden yok olacağı uyarısında bulunur. Ancak Goethe bu durumun okur için bir kayıp olmayacağını, aksine bireysel ya da toplu okumalarda daha saf bir zevk haline gelebileceğini savunur. 5 Aralık 1825 tarihinde Eckermann ile yapılan söyleşide, Goethe bu konuyu yeniden ele alarak, "O bir tiyatro şairi değil, sahneyi hiç düşünmemiş; sahne, onun geniş dünyasına göre hayli küçüktü" (Eckermann, 2007, s. 160) ifadelerini kullanır. 26 Temmuz 1826 tarihinde yine tiyatro üzerine yapılan bir sohbette, Eckermann "Bir oyunun teatral olması için nasıl yazılması gerekir?" diye sorduğunda, Goethe "sembolik olmalıdır" şeklinde yanıt verip, Molière'in *Tartuffe* eserini "mükemmel bir örnek" olarak görmüştür. Goethe, aynı teatral mükemmelliği Calderon'da da gözlemlediğini ifade eder. Eckermann, "Shakespeare'in oyunlarının gerçek tiyatro oyunları olmaması da şaşırtıcı" dediğinde, Goethe şöyle cevap verir:

> Shakespeare [...] bu oyunları içinden geldiği gibi yazdı; yaşadığı dönemin ve o zamanın tiyatro kurumlarının ondan beklentisi yoktu. Shakespeare'in sahneye koyduğu her şey beğeniliyordu. Ancak, Shakespeare Madrid sarayı veya XIV. Louis'nin tiyatrosu için oyun yazmış olsaydı, muhtemelen yazdığı oyunlarda biçime sıkı sıkıya bağlı kalırdı. Yine de bu durum yakınılacak bir şey değildir; çünkü oyun yazarı olarak bizim açımızdan eksik olan şeylere Shakespeare, şair olarak genellikle sahiptir. Shakespeare büyük bir psikologdur; onun oyunlarında insanın her türlü ruh halini buluruz. (Eckermann, 2007, s. 173)

Peki, Goethe neden Shakespeare'i bir tiyatro şairi olarak görmekten ziyade bir şair olarak değerlendirmektedir? Onu bu sonuca götüren temel görüş, Goethe'nin klasik akımın temsilcisi olarak antik çağ edebiyatına duyduğu hayranlığa dayanmaktadır. Goethe, mükemmel ve evrensel geçerliliğe sahip olan klasikleri savunurken, "başyapıt gereksinimi duyduğumuz her zaman, hep güzel insanı anlatan antikçağ Yunan yazarlarına dönmemiz gerekir" (Eckermann, 2007, s. 219) sözleriyle klasiğe duyduğu hayranlığı açıkça ifade etmiştir. Kuşkusuz, Goethe Shakespeare'e her zaman hayrandı; ancak 1771 yılında yazdığı ilk konuşması ile 1813'de kaleme aldığı yazı arasında gözlemlenen değişim, aradan geçen 44 yılın etkisiyle Goethe'nin klasiğe olan hayranlığının, Shakespeare'i bir "tiyatro şairi" olarak görmektense,

onu yalnızca bir şair olarak değerlendirme eğilimini benimsemesine yol açmıştır. Goethe'ye göre, Shakespeare dâhiyane bir şairdir; fakat geleneksel tiyatro kuralları çerçevesinde değerlendirilmemelidir. Bu bağlamda, Goethe'nin gençlik dönemindeki coşkulu hayranlığının yerini daha nesnel ve eleştirel bir bakış açısı almıştır. Erich Auerbach'ın *Mimesis* adlı eserinde Goethe ile ilgili yaptığı tespitte de ifade ettiği gibi: "Goethe'nin gençlik yapıtlarıyla ve yeterince duyusal hakikatle başlayan, tarihsel temaların edebi açıdan ele alınması anlayışı [...] yeniden bir tür stiller ayrılığına sürüklenmişti" (Auerbach, 2019, s. 485). Ancak bu stiller ayrılığı düşüncesi sadece bir söylem olarak kalmıştı, pratikte Goethe, neredeyse 60 yıl boyunca yazdığı ve tragedya olarak adlandırdığı eseri *Faust*'ta bile farklı stilleri harmanlamayı sürdürmüştü.

Goethe'nin *Faust Eine Tragödie* başlıklı başyapıtı tragedya olarak adlandırdığı tek eseri olup, bu eserde Shakespeare'in etkisine bakıp çalışmamızı tamamlayacağız.[15] Goethe'nin edebi hayatının ve üslup araçlarının bir resmi geçiti veya panoraması olarak okuyabileceğimiz eseri *Faust*'tur.[16] Goethe'nin mottosunun, "Nur durch Aneignung fremder Schätze entsteht ein großes Werk" (Yalnızca yabancı hazinelerin sahiplenilmesiyle büyük bir eser ortaya çıkar) (Goethe, 1998, Cilt 3, s. 627). bu eserde gerçekleştiğini görmekteyiz. Goethe bu eserinde Antik Yunanın tragedya anlayışından başlayarak, Rönesans, Barok, Fırtına ve Coşku, Shakespeare, Alman klasiği gibi dönemleri ve nesir, şiir, drama, gibi türleri harmanladığı bir eser olarak okunabilir. Goethe, *Faust* adlı eserini yazmaya 1770 yılında başlamış olup, ilk kitap *Urfaust* olarak yayınlanmıştır. Son *Faust* taslağında ölümünden kısa bir süre önce düzenlemeler yapan Goethe (Metscher, 2024, s. 15), bu eserinde 3000 yıllık insanlık tarihini ele almaktadır. Bu eserde doğayı anlama ve bilgi sorunu, düşünce ile eylem arasındaki ilişki sorunu (Lukacs, 2011, s. 197) ön planda durmaktadır. Bu nedenle Alman edebiyat tarihçisi Thomas Metscher, *Faust* eserinin "ekonomik ve sosyo-tarihsel boyutuna" (Metscher, 2024, s. 29) dair kanıtlar içerdiğini yazıp, bu eserin içeriğini ve boyutunu Dante'nin

[15] Goethe'nin son eseri *Faust* ve Shakespeare'in son oyunu *Fırtına* (*The Tempest*) adlı eserleri Charlotte Lee tarafından benzerlikleri yönünden ele alınıp incelenmiştir (Lee, 2012, s. 198-210).

[16] Burcu Alkan, tarihsel bir figür olarak Faust karakterini Marlowe ve Goethe'nin eserinde "Faustiyen anlatılar" olarak ele almıştır. Alkan, bu eserlerin yazılmasından önce Faust anlatılarının "kukla gösterileriyle geniş kitlelere ulaşmış ve sadece Almanya'da değil Avrupa'nın geri kalanında da ilgi çekmiştir" tespitini yapar (2019, s. 80).

İlahi Komedya'sı ve Shakespeare'in dramları ile bir tutar. Metscher, Goethe'nin *Faust* eserinde, dünya ve Avrupa tarihinin doğa tarihinin bir parçası olarak ele alındığını yazar. Metscher, *Faust*'un bir bütüncül sanat eseri (Gesamtkunstwerk)[17] olduğunu ve Goethe'nin bu eserinde biçime öncelik verdiğini, dolayısıyla eserde üç anlatı türünün harmanlandığını (dram, destan, lirik) belirtir (Metscher, 2024, s. 16). Goethe'nin *Faust* eserinde Shakespeare'in etkisi oldukça belirgin olup özellikle *Hamlet*, *Macbeth*, *King Lear* ve *A Midsummer Nights's Dream* adlı oyunlardan motif ve izlekler taşımaktadır. Faust'un yakarışı, "Zwei Seelen wohnen, ach! in meiner Brust/Die eine will sich von der andern trennen" (Goethe, 1998, Cilt 3, s. 45). Hamlet'in varoluşsal çatışmasını ifade eden ünlü "To be or not to be, that is the question (Shakespeare, 1996, s. 688) dizesi ile parallelik göstermektedir. Benzer şekilde Faust'un bilgi arayışındaki hayal kırıklı - "Habe nun, ach! Philosophie, Juristerei und Medizin/Und leider auch Theologie! /Durchaus studiert, mit heissem Bemühn. /Da steh' ich nun, ich armer Tor! /Und bin so klug als wie zuvor" (Goethe, 1998, Cilt 6, s. 23). - Hamlet'in "Words, words, words" (Shakespeare, 1996, s. 683) ifadesini çağrıştırmaktadır. Macbeth'i suç işlemeye yönelten hayali hançer sahnesi - "Is this a dagger which I see before me the handle toward my hand?" (Shakespeare, 1996, s. 864)- Faust'ta gece sahnesinde intihar yönelimiyle ilişkilendirebilecek olan "Hier ist ein Saft, der eilig trunken macht" (Goethe, 1998, Cilt 6, s. 33) sözlerinde yankılanmaktadır. Aynı şekilde *King Lear*'deki "When we are born, we cry that we are come to this great stage of fools" (Shakespeare, 1996, s. 915) yorumu, *Faust II*'de maskeli geçit sahnelerinde dünyanın bir tiyatro sahnesi olarak tasvir edilmesinde karşılık bulmaktadır. Öte yandan *A Midsummer Night's Dream'de* geçen "Lord, what fools these mortals be!" (Shakespeare, 1996, s. 290) dizesi Goethe'nin hayal gücünde büyülü bir kapı açmış olup, *Faust I*'deki "Walpurgisnachtstraum" sahnesinde çılgınlık, hiciv, maske oyunları ve yanılsamalar şeklinde izdüşümünü bulmuştur. Buradaki fantastik ve grotesk öğeler doğrudan Shakespeare'in eserinden esinlenilmiş izlenimi vermektedir. Sonuç olarak Shakespeare'in *Faust* üzerindeki etkisi hem biçimsel özgürlük hem türlerin karışımı hem de karakter derinliği ve evrensel temalar bağlamında açıkça görülmektedir. Faust, Shakespeare'in kahramanları gibi iç çatışmalar yaşayan,

[17] Bu kavram müzik, tiyatro, edebiyat, mimari gibi farklı sanat dallarını içeren bir eseri tanımlamaktadır.

güçlü olduğu kadar zaafları da olan bir figürdür. Faust ile Hamlet'in benzerliği özellikle sorgulama ve dünyayla hesaplaşma noktasında dikkat çekicidir. Bu bağlamda, Shakespeare'in *Faust* üzerindeki etkisi, biçimsel özgürlük, türlerin karışımı, karakter derinliği ve evrensel temalarda açıkça görülür. Elbette *Faust* eseri, yalnızca Dr. Faust'un bireysel trajedisi değildir, aynı zamanda toplumsal bir trajedidir: Bu trajedi ekonomik bağlamı -Feodalizmin çözülmesi, Aydınlanma, sanayi devrimi, kapitalizmin yükselişi- ve sosyo-tarihsel boyutu ile -büyüden bilime geçiş, bireyin yükselişi ve toplumsal eleştiri gibi- insanlık tarihinin şiirsel anlatısıdır. Bu eseriyle Goethe, Shakespeare'den etkilenerek Shakespeare gibi dünya edebiyatının başyapıtları arasında yer almayı çoktan haketmişti. Goethe, tarihsel bir Alman figür olan Faust'u yazarak, bütün bir Alman toplumunun "ulusal, siyasal ve ideolojik özgürlük özlemini" (Lukacs, 2011, s. 193) ifade etmişti.

Sonuç

Lessing'in fikirleri doğrultusunda, genç Goethe ve Schiller gibi Alman yazarları edebiyatta kurallara meydan okuyarak, yaratıcı bireyin dehasını esas alan bir yaklaşım benimsemişlerdir. Araştırmamızın ortaya koyduğu gibi, bu akım deha kriterini yücelterek sanatı, dehanın eseri olarak görmüştür. Shakespeare'in Almancada alımlanması da bu temele dayanmaktadır. Shakespeare'in eserlerinin çeviri sürecinde edebiyat çevrelerinde iki temel yaklaşım öne çıkmıştır: Bir yanda Neoklasik Fransız dramlarının temsil ettiği, Aristoteles'in dram anlayışına (zaman, mekân ve eylem birliği) bağlı kalmayı savunanlar ile diğer yanda Shakespeare'in eserlerinin getirdiği türleri ve stilleri harmanlayan yenilikçi edebiyat anlayışından yana olan yazarlar. Edebi türler arasındaki katı hiyerarşinin eleştirisi ve dönüşümü, Shakespeare çevirileriyle birlikte başlamış ve Alman edebiyatının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır.

Ancak, Goethe'nin yaşlılık dönemindeki Shakespeare algısı farklı bir boyut kazanmıştır: Goethe, Shakespeare'i bir tiyatro şairi olarak görmektense, onu bir şair olarak tanımlamıştır; Shakespeare'in tiyatro eserlerinde geleneksel tiyatro kurallarını gözetmediğini belirterek, onu bir tiyatro şairi olarak kabul edemeyeceğini yazmıştır. Bu dönemde, Goethe'nin Antik Yunan eserlerine ve klasik tiyatro anlayışına sıkı

sıkıya sarıldığı; Shakespeare'e duyduğu hayranlığa rağmen ona mesafeli bir yaklaşım sergilediği gözlemlenir.

Sonuç olarak, Goethe'nin klasik anlayışı ile Antik Yunan'ın dramatik kurallarının önemi, onun Shakespeare'in "tiyatro şairliğine" eleştirel bakmasını beraberinde getirmiştir. Öte yandan, Goethe'nin ölümünden önce tamamladığı *Faust* adlı yapıtı ise -bu eserine tragedya demesine rağmen, kendisinin de birlik öğesini gözetmemiş olması, Shakespeare'in tiyatro şairliğine dair eleştirilerinde çelişkiye düştüğünün bir kanıtıdır. Nitekim Goethe, geleneksel tragedyanın ötesine geçerek, karakterlerini çok katmanlı olarak biçimlendirip, farklı sınıflardan insanları biraraya getirmesi, farklı zaman ve mekânlar kullanması, olay örgüsünü çok katmanlı şekillendirmesi vb. Shakespeare'in etkisinin devam ettiğinin bir göstergesidir. Aslında Goethe, Shakespeare hakkında yaptığı tespiti (onun bir tiyatro şairi olmadığı tespiti) bu eserinde kendisi için de yapmıştır. "Ich bin nicht zum tragischen Dichter geboren, da meine Natur konziliant ist; daher kann der reintragische Fall mich nicht interessieren, welcher eigentlich von Haus aus unversöhnlich sein muss" (Goethe, 1998, Cilt 3, s. 629).[18]

Hakem Değerlendirmesi Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması Yazar çıkar çatışması beyan etmemiştir.
Finansal Destek Yazar finansal destek beyan etmemiştir.

Peer Review Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri Mediha Göbenli (Prof. Dr.)
Author Details [1] Yeditepe University, Faculty of Arts and Science, Department of English Language and Literature, Istanbul, Türkiye
0000-0003-0575-5907 gobenli@yeditepe.edu.tr

[18]"Ben trajik bir şair olarak doğmadım, çünkü doğam uzlaşmacıdır; bu nedenle temeli gereği uzlaşması mümkün olmayan tamamen trajik olan durum beni ilgilendiremez."

Kaynakça | References

Alkan, B. (2019). Faustyen Anlatıların İzinde Ölümsüzlük Arayışı: Bir Varoluşsal Epistemoloji Modeli Olarak Edebiyat. *Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi* (2), 71—100.

Artemel, S. (1979). The Commitment of Shakespeare to His Age. *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi: Beşerî Bilimler – Humanities* (7), 123—131.

Atayman, V. (2003). *Aydınlanma Felsefesi*. Yeni Hayat Kütüphanesi.

Auerbach, E. (2019). *Mimesis – Batı Edebiyatında Gerçekliğin Tasviri* (H. Belen & H. Ertürk, Çev.). İthaki Yayınları.

Beutin, W., Ehlert, K., Emmerich, W., Hoffacker, H., Lutz, B., Meid, V., Schnell, R., Stein, P., & Stephan, I. (1994). *Deutsche Literaturgeschichte, Von den Anfängen bis zur Gegenwart*. J.B. Metzler Verlag.

Demirlap Laykin, A. N. (2022). The Legacy of Prof. Süheyla Artemel in Shakespearean Drama. *Septet* (1), 64—69.

Eckermann, J. P. (2007). *Yaşamının Son Yıllarında Goethe ile Konuşmalar* (M. Kahraman, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Fuchs, R. (1998). Kommentar. In F. Apel, H. Birus, H. et. al., (Ed.). *Goethe Werke* (6. Bd.) (575-579). Insel Verlag.

Goethe, J. W. (1998). *Goethe Werke. Dramen und Novellen. Geschichte Gottfriedens von Berlichingen* (2. Bd.). D. Borchmeyer. H.-G. Dewitz, P. Huber et al., (Ed.). Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Goethe, J. W. (1998). *Goethe Werke. Faust I und Faust II*. (3. Bd.). A. Schöne, W. Wiethölter, (Ed.). Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Goethe, J. W. (1998). Die Leiden des jungen Werther. Vosskamp, W. ve Wiethölter, W. (Ed.). *Goethe Werke* (4. Bd.). Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Goethe, J. W. (1998). Wilhelm Meisters Lehrjahre. Vosskamp, W. ve Wiethölter, W. (Ed.). *Goethe Werke* (4. Bd.). Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Goethe, J. W. (1998). *Goethe Werke. Dichtung und Wahrheit* (5. Bd.). K.-D., Müller (Ed.). Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Goethe, J. W. (1998). Zum Shakespeare Tag. In F. Apel, H. Birus et. al., (Ed.). *Goethe Werke* (6. Bd.). (187-190). Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Goethe, J. W. (1998). Shakespeare und kein Ende. In F. Apel, H. Birus et al., (Ed.). *Goethe Werke* (6. Bd.). (299-310). Insel Verlag.

Göçmen, D. (2018). Shakespeare ve Goethe: Felsefi Bir Bakış. *Ek Dergi* (25 Kasım). Erişim adresi: https://ekdergi.com/shakespeare-ve-goethe-felsefi-bir-bakis/

Herder, J. G. (2021). *Shakespeare Üzerine* (E. Güler, Çev.). Beyoğlu Kitapevi.

Hilton, J. (1981). Shakespeare: The Emancipator of German Drama 1750-1837. *History of European Ideas*, *2*(3), 203—220.

Krauss, W. (1987). *Literaturtheorie, Philosophie und Politik*. Aufbau Verlag.

Lee, C. (2012). Durch Wunderkraft Erschienen: Affinities Between Goethe's Faust and Shakespere's *The Tempest*. *The Modern Language Review* (107), 198—210.

Lessing, G. E. (1990). *Kritische Schriften*. P. Stapf (Ed.). Emil Vollmer Verlag.

Lukacs, G. (2011). *Goethe ve Çağı* (F. B. Aydar, Çev.). Sel Yayıncılık.

Marx, K. & Engels, F. (1997). *Yazın ve Sanat Üzerine 2*. Sol Yayınları.

Metscher, T. (2024). *Faust und die Dialektik: Studien zu Goethes Dichtung*. Mangroven Verlag Kassel.

Sayın, Ş. (1990). Alman Yazınında Romantik Dönem. Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi - Studien zur deutschen Sprache und Literatur (7), 99—112. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/10749

Shakespeare, W. (1996). *The Complete Works of William Shakespeare*. The Shakespeare Head Press, Wordsworth Editions.

Theisen, B. (2006). The Drama in Rags: Shakespeare Reception in Eighteenth-Century Germany. *MLN*, *3*(121), 505—513.

Thrall, W. F. & Hibbard, A. (1936). *A Handbook to Literature*. The Odyssey Press.

Uluç, E. (2017). *Johann Wolfgang von Goethe'nin Faust Adlı Oyununun Çağdaş Bir Meddah Performansı Olarak Uygulanması ve Sahnelenmesi*. [Sanatta yeterlilik tezi, Eskişehir Üniveritesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. Erişim adresi: https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/handle/11421/6855

Urgan, M. (1996). *Shakespeare ve Hamlet*. Cem Yayınları.